

Борисенко Надія
аспірант кафедри
теорії і методики трудового
та професійного навчання
Глухівський національний
педагогічний університет
імені Олександра Довженка

САМОСТІЙНА РОБОТА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЇ

У статті подається законодавче підтвердження необхідності оновлення системи освіти з метою формування творчої особистості фахівця, здатного навчатися впродовж життя, у цьому аспекті розглядається значення самостійної роботи в професійній підготовці майбутніх вчителів технології. Дається короткий огляд досліджень, які здійснювалися в даній галузі. Автор проводить аналіз терміну «самостійна робота», систематизує існуючі в літературі тлумачення даного поняття, узагальнює та конкретизує їх щодо вищої школи, пропонує власне визначення даного поняття.

Ключові слова: самостійна робота, майбутній вчитель технології, самостійність.

В статье подается законодательное подтверждение необходимости обновления системы образования с целью формирования творческой личности специалиста, способного учиться на протяжении жизни, в этом аспекте рассматривается значение самостоятельной работы в профессиональной подготовке будущих учителей технологии. Дается короткий обзор исследований, которые осуществлялись в данной отрасли. Автор проводит анализ термина «самостоятельная работа», систематизирует существующие в литературе толкования данного понятия, обобщает и конкретизирует их относительно высшей школы, предлагает собственное определение данного понятия.

Ключевые слова: самостоятельная работа, будущий учитель технологии, самостоятельность.

The article is devoted to the legislative confirmation of necessity of update the

educational system with the purpose of forming a creative specialist personality, able to study during life; the value of independent work is examined in professional training of future technology teachers in this aspect. The short review of researches which was carried out in this industry is given. An author analyses a concept «independent work», systematizes interpretations of this concept, existing in literature, systematize and specifies them relative to higher school, offers own determination of this concept.

Key words: *independent work, future technology teacher, independence.*

Сучасне суспільство у своєму стрімкому розвитку постійно вимагає від індивіда адекватних змін. Людство зміщує орієнтації в бік демократії, ринкових відносин, піднесення авторитету особистості, культури, миру, толерантності, утвердження їх як пріоритету нової освітньої динаміки.

У національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), державній програмі «Концепція педагогічної освіти» зазначається, що основна мета української системи освіти – створити умови для розвитку й самореалізації кожної особистості як громадянина України, сформувати покоління, здатні навчатися упродовж усього життя [15, с. 3].

Необхідність переходу до інноваційної системи освіти зумовлюється тим, що знання, сучасні сьогодні, є застарілими вже через декілька років. Отже, перед нами постає проблема формування у майбутніх вчителів технології такого механізму мислення, який би дав можливість їм швидко адаптуватися до вимог, що постійно змінюються, знаходити та аналізувати нові джерела інформації, творчо застосовувати їх у професійній діяльності [5, с. 19].

На жаль, у сучасній практиці вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку вчителів технології, переважає такий тип організації навчання, що зводить підготовку спеціаліста до запам'ятовування готових знань. Така методика слабо орієнтована на розвиток особистості студента, здатного не лише засвоювати готові знання, але й творчо переробляти їх.

Самостійна ж робота студентів є однією з форм організації занять, яка формує самостійність як рису особистості та готує до постійного самовдосконалення. Самостійна робота не зобов'язує майбутніх вчителів технології до професійного становлення через нормативну побудову їхньої діяльності, а створює креативні умови, надаючи можливість їм самим визначити терміни та час діяльності, зміст та обсяг навантажень.

Дійсно, самостійна навчальна діяльність студентів під час перебування

їх у вищому педагогічному навчальному закладі є невід'ємною складовою загального навчального процесу, спрямованого на підготовку майбутнього вчителя технології до професійної діяльності. Відповідно до положень Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті щодо стратегічних напрямів професійної підготовки особистості майбутнього спеціаліста можна чітко простежити тенденцію підвищення ролі самостійності не лише під час навчання у вищій педагогічній школі, а й по її завершенні, у власній педагогічній практиці. Іншим пріоритетним положенням є значущість, глибинність і науковість професійно значущих знань, набутих під час навчання у вищій педагогічній школі [12, с. 28].

Нині для вищих навчальних закладів характерна тенденція скорочення аудиторних годин на вивчення тієї чи іншої дисципліни та винесення їх на позааудиторну самостійну роботу [5, с. 19]. На жаль, розв'язання цих проблем зводиться до простого перерозподілу матеріалу, що подається на лекціях, і матеріалу, який доводиться вивчати студентам самостійно. Така організація навчання у педагогічному навчальному закладі особливо негативно відображається не тільки на якості знань з тих чи інших предметів, а й на процесі формування педагогічного мислення студентів, на підготовці їх до самостійного набуття знань впродовж життя.

Перші спроби вирішення питання самостійного оволодіння знаннями знаходимо в працях Сократа, Демокріта, Я.А. Коменського і Ж.Ж. Руссо [13, с. 4]. Пізніше ця проблема розглядається педагогами – А.С. Макаренком, К.Д. Ушинським, В.О. Сухомлинським, А.М. Алексюком, С.І. Архангельським, Ю.К. Бабанським, В.П. Беспальком, О.Г. Морозом, П.І. Підкасистим, психологами – Л.С. Виготським, Н.І. Жинкіним, А.В. Петровським, Г.С. Костюком, О.М. Леонтьєвим, К.К. Платоновим, С.Л. Рубінштейном та іншими [2, с. 19].

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури дозволяє зробити висновок, що значний інтерес вітчизняних і зарубіжних дослідників до проблеми самостійної роботи студентів не зменшується і в наш час. Спеціальному вивченню підлягають такі аспекти: сутність і структура самостійної роботи (Н.Г. Дайрі, Б.П. Єсипов), формування пізнавальної самостійності (Н.Л. Горбач, В.О. Тюріна, Н.І. Дідусь), організаційно-педагогічні засади (В.К. Буряк, О.В. Заїка, С.Г. Заскалета, О.Я. Савченко, Н.О. Шишкіна), теорія і практика самостійної пізнавальної діяльності (Л.В. Жарова, П.І. Підкасистий, М.М. Солдатенко та ін.), засоби індивідуалізації, інтенсифікації самостійної роботи (А.М. Алексюк, І.М. Гуломов, І.В. Хом'юк, І.Е. Унт, І.А. Шайдур), інформаційно-методичне забезпечення самостійної роботи (В.А. Козаков, В.Л. Шатуновський) тощо [4, с. 3–4].

У працях Л.Л. Головка, Л.В. Онучак, Н.Г. Сидорчук розглядаються питання самостійної діяльності у процесі навчання. В.М. Буринський, М.І. Сичова, І.М. Шимко, С.М. Кустовський вивчали організаційні й педагогічні аспекти самостійної роботи студентів. Г.С. Адамів, В.В. Луценко, В.Ф. Паламарчук, Г.М. Романова торкалися питань особистісної орієнтації самостійної роботи. Питання професійної спрямованості навчання знайшли відображення у дослідженнях І.М. Козловської, О.В. Кукліна, Н.А. Побірченко та інших [14, с. 3].

Актуальність проблеми самостійної роботи майбутніх вчителів технології зумовлена необхідністю формування активної мобільної особистості фахівця, яка здатна навчатися впродовж життя. На наш погляд, необхідною умовою успішної підготовки такого фахівця є правильно організована систематична самостійна робота.

Без сумніву, специфіка професії майбутніх вчителів технології потребує систематичної самостійної роботи, безперервного самовдосконалення, вміння самому здобувати знання і використовувати їх у практичному житті. Тому необхідним є оволодіння вмінням самостійно вчитися. Отже, особливого значення набуває період самостійної роботи під час навчання, коли майбутній фахівець може обрати правильний напрямок своєї самопідготовки за допомогою викладача, сформувати навички самостійної роботи.

Поняття «самостійна робота» є багатограним, тому воно не отримало єдиного трактування у педагогічній літературі. Попри подібність за своєю сутністю, наявні визначення сформульовані по різному і характеризують різні сторони одного явища. Так, під самостійною роботою розуміють пізнавальну діяльність, форму пізнавальної діяльності, вид діяльності чи вид навчальної діяльності, роботу студента чи діяльність суб'єкта, елемент навчального процесу.

Метою нашої статті є систематизація існуючих в літературі тлумачень даного поняття, їх узагальнення та конкретизація щодо вищої школи.

Я. Бойко, В. Ляпунова, О.В. Василенко, О.І. Зимня розглядають самостійну роботу безпосередньо як роботу, діяльність студента.

На думку Я. Бойко, самостійна робота – активна творча робота студента, в основі якої лежать його самостійність, потреба й уміння самостійно мислити, здатність орієнтуватися в новій ситуації, самому бачити питання, завдання і знаходити підхід до їх вирішення [2, с. 19].

Самостійна робота, за І.О. Зимньою – цілеспрямована діяльність суб'єкта, внутрішньо мотивована, розподілена самим суб'єктом на сукупність необхідних для виконання дій, яка коригується суб'єктом в процесі і в

результаті діяльності [11, с. 27].

І.О. Зимня пропонує ще одне визначення. Самостійна робота – організовувана самим учнем через його внутрішні пізнавальні мотиви, в найбільш зручній, раціональній з його точки зору час, контрольована ним самим в процесі і в результаті діяльності на основі позашкільного опосередкованого системного управління нею з боку вчителя (навчальна програма, дисплейна техніка) [8].

За О.В. Василенко, самостійна робота – робота, в результаті якої студенти, виявляючи активність і самостійність, прагнуть досягти поставленої викладачем мети. Здійснюється під керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі, в індивідуально обраному часі і місці, і завершується досягненням певних результатів, які підлягають самоконтролю і контролю [4, с. 11].

Самостійну роботу як вид навчальної діяльності (праці) характеризують Н.О. Шишкіна, Е.Г. Азимов, О.І. Щукин, В. Буряк, І. Шимко.

Н.О. Шишкіна вважає, що самостійна робота студентів – такий вид навчальної діяльності, що виконується студентами з використанням розумових і (або) фізичних зусиль як під час аудиторних занять, так і в позааудиторних час, за завданням і під контролем викладача, але без особистої його участі, та спрямована на досягнення поставленої мети [16, с. 6].

Е.Г. Азимов, О.І. Щукин у «Словнику методичних термінів» зазначають, що самостійна робота – вид навчальної діяльності, який виконується тими, хто навчається, без безпосереднього контакту з викладачем або керований викладачем опосередковано через спеціальні навчальні матеріали; невід’ємний елемент процесу навчання, що передбачає перш за все індивідуальну роботу тих, хто вчиться, у відповідності з установкою викладача чи підручника, програми навчання [1].

В. Буряк пропонує кілька визначень: самостійна робота – 1) вид навчальної праці, що сприяє, водночас із набуттям навчальної інформації і способів здійснення пізнавальної діяльності, формування в учнів самостійності; 2) вид навчальної праці, що готує учнів до самостійної пізнавальної діяльності [3, с. 27].

Самостійна робота, на думку І. Шимко – це різні види індивідуальної і колективної діяльності студентів, яка здійснюється ними на аудиторному і позааудиторному заняттях чи вдома за завданням без участі викладача безпосередньо [15, с. 9].

За В.А. Козаковим, самостійна робота студента – це специфічний вид

діяльності навчання, головною метою якого є формування самостійності суб'єкта, що вчиться, а формування його умінь, знань, навичок здійснюється опосередковано через зміст і методи усіх видів навчальних занять [9, с. 14–15].

З пізнавальною діяльністю студентів самостійну роботу ототожнюють З. Кучер і О. Джеджула.

Так З. Кучер схиляється до думки, що самостійна робота студентів – систематична, планомірна, цілеспрямована пізнавальна діяльність, у процесі якої студент завжди сам сприймає, аналізує, узагальнює і конспектує навчальний матеріал, поглиблює і закріплює знання, у процесі чого формує уміння розумової діяльності та самостійності як риси особистості [10, с. 53].

На думку О. Джеджули, самостійна робота – у широкому розуміння – активна пізнавальна творча діяльність студента, яка повинна бути присутньою у будь-якому виді навчальних занять [6, с. 52].

З точки зору Л.В. Онучак, самостійна робота студентів – одна з форм пізнавальної діяльності студентів відповідно до самостійно визначеної мети, яка забезпечує найбільш високий рівень засвоєння матеріалу, завершує і узагальнює завдання всіх видів діяльності з навчального предмету, формує самостійність, впливає на інтелектуальний розвиток студентів [13, с. 11].

Є.В. Заїка визначає самостійну роботу як одну з форм навчально-пізнавальної активності, діяльності студентів [7, с. 14].

Отже, проаналізувавши наведені визначення, можна виокремити обов'язкові складові, які властиві самостійній роботі як елементу навчального процесу незалежно від її виду (див. діаграму 1):

- самостійна робота має бути *цілеспрямованою*, тобто здійснюватись відповідно до чітко визначеної *мети*;
- повинна формувати або передбачати прояв *самостійності* як риси особистості тих, хто навчається;
- має здійснюватися *під керівництвом викладача*, але *без його безпосередньої участі*.

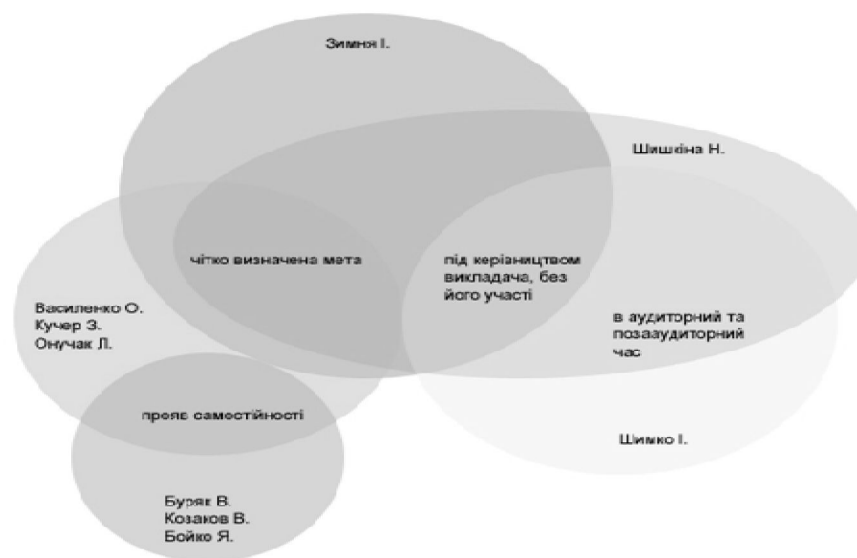
Частина дослідників зазначеної проблеми звертає увагу на те, що самостійна робота може здійснюватися як в аудиторний, так і в поза аудиторний час, бути мотивованою і завершуватися певним результатом.

На нашу думку доцільно ввести визначення поняття «самостійна робота», яке б враховувало всі вищезазначені елементи. Оскільки самостійна робота – одна з форм навчально-пізнавальної активності, вид навчальної діяльності студента, то для основи визначення використаємо структуру діяльності.

Отже, самостійна робота – вид навчальної діяльності студентів відповідно до самостійно визначеної мети, внутрішньо мотивована, яка

виконується студентами з використанням розумових і фізичних зусиль як під час аудиторних занять, так і в позааудиторних час, за завданням і під контролем викладача, але без його особистої участі і завершується досягненням певних результатів, які підлягають самоконтролю і контролю.

Як висновок зазначимо, що велика частина тлумачень поняття «самостійна робота» в педагогічній та психологічній літературі стосується використання самостійної роботи у загальноосвітній школі. Проте можна впевнено говорити про те, що даний вид навчальної діяльності займає провідне місце саме у вищих навчальних закладах, які, зокрема, проводять підготовку вчителів технології. Перехід до кредитно-модульної системи організації навчання зумовлює необхідність якісних змін у системі вищої освіти та приведення її у відповідність до сучасних світових стандартів. У відповідності з новими вимогами до організації навчального процесу, значна частина матеріалу вноситься на самостійне опрацювання студентами. У зв'язку з цим основним завданням навчально-методичної діяльності викладача стає не репродуктивне викладання набору готових знань, а організація активної самостійної діяльності майбутніх вчителів технології. Тому беззаперечною є актуальність проблеми, яка розглядається, а її недостатня розробленість дозволяє продовжувати дослідження в зазначеному напрямку.

Діаграма 1. Необхідні складові самостійної роботи як елементу навчального процесу

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азимов Э.Г., Щукин А.И. Словарь методических терминов (теория и практика преподавания языков) [Электронный ресурс] / Эльхан Гейдарович Азимов, Анатолий Николаевич Щукин. – СПб. : Златоуст, 1999 [Цит. 2010, 15 січня]. – Режим доступу : <http://www.gramota.ru/slovari/info/az/> – Назва з екрану.
2. Бойко Я. Організація самостійної роботи студентів у вищих педагогічних навчальних закладах / Яна Бойко. – Рідна школа. – 2009. – № 10. – С. 19–23.
3. Буряк В. Система дидактичних умов ефективної організації навчальної пізнавальної діяльності / Володимир Буряк // Рідна школа. – 2007. – № 9. – С. 25–28.
4. Василенко О.В. Організація самостійної роботи студентів заочної форми навчання вищих навчальних закладів юридичного профілю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. «Теорія і методика професійної освіти» / Василенко Олена Вікторівна. – К., 2008. – 22 с.
5. Демченко О. Реалізація основних підходів, методів та форм організації самостійної роботи у сучасній педагогічній практиці / Олена Демченко // Рідна школа. – 2006. – № 7. – С. 19–21.
6. Джеджула О. Організація самостійної роботи студентів при вивченні графічних дисциплін / Олена Джеджула // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2002. – № 4. – С. 52–53.
7. Заика Е.В. Психологические вопросы организации самостоятельной работы студентов в ВУЗе / Евгений Валентинович Заика // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 5. – С. 13–19.
8. Зимняя И.А. Педагогическая психология [Электронный ресурс] / Ирина Алексеевна Зимняя. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. – 480 с. – [Цит. 2010, 8 січня]. – Режим доступу : www.pedlib.ru/Books/2/0309/2_0309-69/shtml. – Назва з екрану.
9. Козаков В.А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение : Учеб. пособ. для слушателей ФПК по дисциплине «Педагогика и психология высшей школы» / Виталий Андреевич Козаков. – К. : Выща шк., 1990. – 248 с.
10. Кучер З. Форми самостійної роботи студентів за кредитно-модульної системи навчання / Зоя Кучер // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2007. – № 5–6. – С. 52–54.
11. Ляпунова В. Організація самостійної роботи студентів заочної форми навчання / Валентина Ляпунова // Рідна школа. – 2006. – № 1. – С. 26–28.
12. Малихін О. Мотиваційно-цільовий компонент самостійної навчальної діяльності студентів вищого педагогічного навчального закладу / Олександр Малихін // Рідна школа. – 2005. – № 8. – С. 28–30.
13. Онучак Л.В. Педагогічні умови організації самостійної поза аудиторної роботи студентів економічних спеціальностей : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04. «Теорія і методика професійної освіти» / Онучак Людмила Володимирівна. – К., 2002. – 24 с.
14. Цюприк А.Я. Організація самостійної роботи студентів технічного

- коледжу у процесі навчання суспільних дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. «Теорія і методика професійної освіти» / Цюприк Андрій Ярославович. – К., 2005. – 22 с.
15. Шимко І.М. Дидактичні умови організації самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. «Теорія і методика професійної освіти» / Шимко Ія Миколаївна. – Кривий ріг, 2003. – 21 с.
  16. Шишкіна Н.О. Організація самостійної роботи студентів у процесі вивчення юридичних дисциплін у вищому навчальному педагогічному закладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. «Теорія і методика професійної освіти» / Шишкіна Наталія Олександрівна. – Харків, 2004. – 20 с.